

Mapová mozaika Kartografické reprezentace panství v Čechách a na Moravě v před moderní době

Eva Chodějovská

historie kartografie, mapy panství, hospodářské mapy, zemští měřiči, 17.–19. století

Po třicetileté válce, která znamenala zásadní demografickou a ekonomickou proměnu oproti středověku a 16. století, bylo území českých zemí rozděleno mezi relativně malý počet majitelů. Ti usilovali jednak o tzv. arondizaci – slučování svých jednotlivých panství do velkých, a pokud možno souvislých domén, jednak o jejich diverzifikaci, pokud jde o přírodní podmínky. Sto let míru umožnilo několika generacím rozvíjet od poloviny 17. do poloviny 18. století – vedle dobře známé stavební a krajinářské činnosti realizované v barokním slohu – na těchto velkých doménách pěstování plodin, chov dobytka, péči o les, chov zvířete a lov, rybníčné hospodaření, těžbu nerostných surovin a od 18. století rané formy průmyslové výroby, a to často novými, stále zdokonalovanými metodami, které zaručovaly větší výnosy a zisky. Vrchnost, hospodařící formou tzv. velkostatku, se stala podnikateli.

Pro správu velkostatku zaměstnávala vrchnost čím dál větší počet úředníků, kteří potřebovali ke své práci narůstající agendu v podobě úředních knih, nařízení, korespondence a

v neposlední řadě map. Tyto dokumenty, které se z velké části dochovaly zejm. archivech, historiografie označuje jako pragmatické písemnosti. Tento příspěvek představí – s akcentem na příklady z východních Čech tzv. mapy panství: jejich typologii, formální znaky a autory.

Mapy panství byly zpravidla rukopisné, až od 19. století tištěné; výjimku při tom tvoří tzv. obrazové mapy panství, které byly nezdědky provedeny jako olejomalby a spíše než hospodářským účelům sloužily reprezentaci majitele. Rozměry map i pečlivost provedení se lišily, často právě v závislosti na účelu, kterému měly v rámci fungování velkostatku sloužit. Největší a nejpečlivěji provedené byly 1) obrazové mapy panství následované 2) generálními hospodářskými mapami, tedy přehlednými vyobrazeními panství jako celku. Detailní přehled o panství podávaly také 3) série dílčích, tematicky nebo teritoriálně souvisejících map z pera jednoho autora a pořízené v konkrétní době. Často šlo o mapy polností obdělávaných z jednoho hospodářského dvora. Sem spadají také kreslené urbáře, tedy evidence pozemků pro daňové účely, předchůdci katastrů, které jsou ovšem v českém prostředí spíše výjimečné. 4) Dílčí mapy pozemků zachycující jednotlivé lesní a oborní revíry, osevní či výsadbové plány, evidující výměry konkrétních polností apod. pak představují svým provedením pestrou paletu variujících od pečlivých map zemských měřičů až po zběžné náčrtky bez topografického popisu, tudíž obtížně lokalizovatelné.

Všechny tyto mapy přinášejí svědectví o podobě krajiny v před-moderní době, o uvažování majitelů panství o svěřeném území, o způsobech hospodaření a mnohem více. Jsou ovšem dosud nedocenenými a kvůli nízkému stupni zpřístupnění málo využívanými pendenty k Müllerově mapě Čech a Moravy a jejich odvozeninám (zejm. Müller-Wielandově mapě) a k mapám prvního a druhého vojenského mapování a mapám stabilního katastru. Zaslouží si také pozornost coby samostatné dokumenty – jako díla konkrétních geodetů a kartografů, z hlediska mapového jazyka a celkové stylizace a ve vztahu k dalším vizuálním reprezentacím panství (obrazům, grafickým listům, kresbám).

Text vznikl v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace – Moravská zemská knihovna v Brně.